

Aspecte din istoria Regimentului 1 graniceresc român de la Orlat

Mr. Alexandru BUCUR*

În anul 1762, la 12 aprilie, împărăteasa Maria Tereza aprobă înființarea grănitei militare transilvane, numindu-l pe Adolf Bukow, comisar pentru realizarea acesteia. „*Militia granicerească*“ urma să fie compusă din două regimente românești de infanterie, două regimente secuiești de infanterie, un regiment românesc de dragoni și unul secuiesc de huzari, dispusă din Bucovina până în Banat. Prin aceasta se urmărea: paza grănitelor pentru opri migrarea spre Moldova și Țara Românească a țărănilor transilvăneni oprimați, folosirea ca soldați a celor din miliții dar și consolidarea catolicismului.[1]

Istoria Regimentului 1 de la Orlat începe în anul 1764, când, după terminarea lucrărilor de constituire a Regimentului 2 de grănită românească, cu sediul la Nasaud, se trece la înființarea lui, având zona de responsabilitate la grănită dinspre Țara Românească, începând de la Portile de Fier ale Transilvaniei și până la Tohan, lângă Brașov.[2] La data apariției sale, a purtat denumirea de „*Erstes Walachisches Siebenbürger Grenz-Infanterie Regimentes*“, iar ulterior a primit numărul 16, corespunzător poziției sale în sirul celorlalte regimente graniceresti ale imperiului.

Operațiunea de înființare a regimentului de la Orlat a durat până în anul 1766, fiind condusă de generalul Žisković, ajutat de contele Lazar și de cancelarul transilvănean Nicolae Bethlen. Datorită faptului că viitorii granicieri trebuiau să treacă la religia unită, autoritățile însărcinate cu rezolvarea granicerizării localităților românești stabilite a face parte din Regimentul întâi valah, au întâmpinat o puternică rezistență din partea populației. De pe actualul teritoriu al județului Sibiu, urmau să fie granicerizate localitățile: Jina, Orlat, Vestem și Racovita. În cursul anului 1765, când s-au făcut presiuni asupra populației din localitățile menționate, recurgându-se chiar la batai și schingiuri, din Jina au plecat 338 locuitori [3], din Orlat 162 [4], iar din Vestem au fost expulzați 187 țărani [5] (în localitate rămânând doar 10 familii). Locuitorii expulzați s-au stabilit în localitățile vecine, iar marea majoritate au luat drumul Țării Românești. Pentru constituirea regimentului au fost militarizate prin constrângere mai multe localități, dintre care unele doar parțial. În anul 1777 existau la Regimentul 1 românesc de grănită 82 de localități, astfel: 9 din Hateg, 26 din Hunedoara, 1 din Orastie, 3 din Sibiu, 1 din Alba de Sus, 40 din Făgăraș și 2 din Țara Bârsei, cu un efectiv de 3708 bărbați valizi și 5837 invalizi, femei și copii.[6]

Regimentul de la Orlat și-a întins jurisdicția militară – și nu numai – în părțile sudice ale Transilvaniei, pe teritoriul actualelor județe: Hunedoara, Alba, Sibiu și Brașov. Sediul și comanda (stabul) regimentului erau la Orlat, localitate situată la 17 km de Sibiu. Organizarea regimentului era următoarea: trei batalioane (unul cu sediul la Hateg, al doilea la Orlat și celalalt la Vaida Recea), a câte patru companii (două de „*stat major*“ și două „*de rând*“), fiecare companie având câte patru plutoane. După apariția Statutului de funcționare a regimentelor de grănită din Transilvania (12 noiembrie 1766), regimentul era compus din două batalioane a câte 6 companii fiecare. Comandantul companiei, care de regulă avea gradul de capitan, locuia în stațiunea de reședință și avea în subordine: un locotenent major, un sublocotenent, un plutonier, un furier, o calauză, opt caporali, doi tobosari, un trompetist, 16 frunți precum și 217 ostași de rând.

La data desființării regimentului orlatean, sediile (garnizoanele) companiilor și compunerea acestora erau următoarea:

- compania I, la Racastia, cu localitățile: Almasu Mic, Almasu Sec, Bârcea Mica, Bretelin, Caoi, Cârjiți, Cozia, Cristur, Hasdat, Manerau, Pestisu Mic și Vetel, toate din actualul județ Hunedoara;
- compania a II-a, la Hateg, cu localitățile: Cârnești, Clopotiva, Farcadin, Pestisu Mare, Silvasu de Jos, Silvasu de Sus, Totesti și Zeicani, toate din actualul județ Hunedoara;
- compania a III-a, la Râu Alb, cu localitățile: Baru Mare, Baiești, Coroiesti, Galati, Livadia, Paros, Sacel, Salasu de Sus și Zavoii (fost Matești), toate din actualul județ Hunedoara;
- compania a IV-a, la Cugir (din actualul județ Alba), cu localitățile: Bacia, Harau și Spini, din actualul județ Hunedoara;
- compania a V-a, la Jina, din actualul județ Sibiu;
- compania a VI-a, la Orlat, împreună cu localitatea Vestem, din actualul județ Sibiu;
- compania a VII-a, la Racovita, cu localitățile: Porumbacu de Jos, Porumbacu de Sus și Scorei, toate din actualul județ Sibiu;
- compania a VIII-a, la Vistea de Jos (din actualul județ Brașov), cu localitățile: Arpasu de Jos și Arpasu de Sus din actualul județ Sibiu; Dragus, Oltet (fost Besimbac), Ucea de Jos, Ucea de Sus și Vistea de Sus, din actualul județ Brașov;

* Inspectoratul Poliției Județului Sibiu

- compania a IX-a, la Lisa, cu localitatile: Breaza, Dejani, Dridif, Gura Vaii (fost Netotu), Ludisor, Luta, Pojorta, Recea (fost Vaida-Recea), Recea (fost Teleki-Recea), Voila, Voivodeni (fost Voivodenii Mari) si Voivodeni (fost Voivodenii Mici), toate din actualul judet Brasov;
- compania a X-a, la Margineni, cu localitatile: Berivoi (fost Berivoii Mari), Berivoi (fost Berivoii Mici), Copacel, Hârseni, Hurez, Iasi, Ileni, Râusor, Sasciori, Savastreni si Sebes, toate din actualul judet Brasov;
- compania a XI-a, la Ohaba, cu localitatile: Bucium, Sinca Vche si Vad, toate din actualul judet Brasov;
- compania a XII-a, la Dumbravita (fost Tântari) impreuna cu localitatea Tohanu Vechi, ambele din actualul judet Brasov.[7]

La data de 20 mai 1777, conducerea regimentului era urmatoarea: un comandant de regiment având gradul de colonel, un locotenent colonel, un maior, un capelan (preot militar), un auditor (judecator), un contabil, un adjutant, un chirurg, trei subchirurgi, un sef al fanfarei, doi furieri de stat major si un temnicer. La companiile regimentului se gaseau: un maior, sase capitani, doi capitani locotenenti, unsprezece locotenenti-majori, noua sublocotenenti, doisprezece sergenti, sase conducatori, doisprezece furieri, nouazeci si trei de caporali, saptesprezece muzicanti, doua zeci si unu furieri vânatari, noua zeci si sase fruntasi platiti si tot atâta neplatiti, doua zeci si patru tâmplari si 2512 soldati.[8]

La fel ca si la regimentul nasaudean, la data infiintarii sale, corpul ofiteresc al regimentului orlataan a fost compus in exclusivitate din ofiteri de alta origine decât româna. Ulterior, ca urmare directa a unor revendicari in acest sens, regimentul a fost incadrat si cu ofiteri români, recrutati din rândul gimnazistilor de la Blaj, fie prin avansarea la exceptional a unor subofiteri deosebit de merituosi, pentru fapte de vitejie dovedita pe câmpurile de lupta, sau a absolventilor unor scoli militare, in fruntea carora s-a aflat Institutul de educatie militara din Nasaud, infiintat la data de 22 noiembrie 1784.

Incepând cu anul 1826, la Institutul din Nasaud au studiat anual si elevi trimisi de catre Regimentul de la Orlat, astfel încât între anii 1826-1846, aici s-au scolarizat 70 de elevi.[9]

In contextul aratat, daca in anul 1774 exista in regiment doar un singur ofiter de nationalitate româna – sublocotenentul Caliani (Caianu) Avram – reprezentând doar 3,1% din corpul ofiteresc, in anul 1800, procentajul ofiterilor români a crescut la 19,6%, acum fiind citati ca atare: un adjutant, doi stegari, doi sublocotenenti, doi locotenenti majori si un capitan locotenent. In anul 1830, ponderea ofiterilor români din regiment a crescut la 32,5%, pentru ca in anul 1850, cu un an inaintea desfiintarii sale, dintre cei 91 de ofiteri care formau corpul de comanda al unitatii, 45 sa fie români, dupa cum urmeaza: 29 de sublocotenenti, 11 locotenenti majori, 4 capitani si un maior (reprezentând 49,4% din totalul ofiterilor)[10]. Multi dintre acestia – peste 20 – au fost avansati chiar in focul luptelor revolutionare din anii 1848-1849 si mai apoi decorati pentru faptele lor de vitejie, cum a fost cazul locotenentilor-majori Mânzat Albert, Morar Iosif si a capitanului-locotenent David Urs, pentru a aminti aici doar pe acestia. In decursul existentei sale, la Regimentul de la Orlat au activat peste 140 de ofiteri români.[11]

Dotarea cu armament a regimentului, in anul 1775, era urmatoarea: 3440 de pusti, 283 pistoale pentru artileristi, 2855 baionete cu teaca, 540 baionete fara teaca si 3039 sabii. Ca munitie aveau: 50332 cartuse cu glont si 278 cartuse de artilerie.

In anul 1777 numai 1643 de graniceri aveau uniforma regulamentara, ceilalti aveau vesminte nationale. Uniforma era urmatoarea: opinci, cioareci albi strâmți, tiviti cu albastru, suman din panura neagra, groasa, cu bordura verde si nasturi galbeni, pieptar din panura alba, iar pe cap aveau chivara cu tablite de alama. Parul il purtau lung, legat cu o panglica albastra. Dupa anul 1815 parul se poarta tuns scurt. Pentru procurarea uniformei s-a infiintat „*fondul de montura*“, pentru care se retineau initial 30 de cruceri, apoi 15 sau 10 cruceri de la cei care erau comandanti pe la cordoane.

Granicerii se subordonau numai autoritatilor militare, având ca misiune principala paza granitelor si numai in cazuri extreme indeplinirea altor servicii militare atât in tara cât si peste hotare. Cei apti de a purta arma trebuiau sa presteze serviciul militar obligatoriu incepând de la vârsta de 16 si pâna la 64 ani, cu hainele si merindea lor, contravaloarea acestora fiind suportata de catre stat numai pe timp de campanie. Pentru perioadele de pace se prevedea ca doar 1/7 din efectivul activ sa fie in serviciu.

Improprietarierea granicerilor s-a facut proportional cu numarul membrilor de familie, cu sesii de portie, cunoscute sub numele de „*mosii graniceresti*“, in suprafata de cel putin 15 iugare (circa 8,63 ha), care se mosteneau numai pe linie barbatesca si din roadele carora trebuiau sa-si sustina familiile. Granicerii erau scutiti de toate taxele, mai putin de „*capitatie*“ (taxa capului), de „*taxa marhelor*“ (vitelor), de un asa zis impozit comercial si de unul pe cladiri, stabilit in functie de sursele de venit ale fiecaruia. Si in aceasta situatie, urmau sa plateasca doar 2/3 din valoarea acestora comparativ cu ceilalti locuitori. Totodata erau scutiti de prestatii si sarcini publice precum si de incartiruirii, fiii lor putând urma, in mod gratuit, cursurile scolilor de orice fel din granita militara, inclusiv cele ale institutelor superioare de invatamânt militar, pentru a deveni ofiteri.

Instructia militara se efectua in zilele de duminica si de sarbatoare, dupa terminarea serviciului divin, precum si in trei zile lucratoare pe an, la resedinta de companie. Din când in când, instructia trebuia sa se desfasoare si in cadrul divizionului sau batalionului, iar la trei sau patru ani, in cadrul regimentului.

Principala obligatie a granicerilor in timp de pace era serviciul „*la cordon*“ (paza granitei), pe care o prestau cu rândul. Ei trebuiau sa supravegheze zona incredintata si sa opreasca trecerea clandestina de persoane, marfuri sau animale. Tot granicerilor le revenea datoria de a respinge, primii, orice atac haiducesc, incursiunile bandelor de tâlhari sau a cetelor izolate de turci, care invadau adeseori Transilvania. Paza granitei se facea atît in puncte fixe, numite „*cordoane*“ (pichete), cît si prin patrulare, un schimb durând doua saptamâni, serviciul fiind remunerat cu cîte patru cruceri pe zi. Alte obligatii ale granicerilor pe timp de pace, erau acelea de a face de paza la sediul regimentului, de a asigura serviciul postal, de a participa cu bratele si cu carul la repararea si intretinerea cazarmilor si a celorlalte constructii graniceresti. Când nu erau la serviciu, se ocupau de propria gospodarie, de agricultura, de cresterea vitelor si de comert. In timp de razboi inasa, granicerii urmau sa plece in campanie cu intregul echipament si armament, pe aceasta perioada familiile lor fiind scutite de darile obisnuite. Paza granitei ramânea in grija invalizilor si a rezervistilor iar economia in cea a femeilor, batrânilor si copiilor.[12]

Desi Statutul graniceresc prevedea ca granicerii „*nu vor fi scosi din patrie si dusi in tinuturi indepartate decît numai cînd va cere trebuinta*“, incepând cu anul 1778, acestia au fost prezenti pe mai toate câmpurile de lupta ale Europei, dovedind vitejie si spirit de sacrificiu. Botezul focului a fost primit de catre graniceri in razboiul pentru succesiunea Bavariei (1778). A urmat razboiul cu turcii (1788-1790), unde granicerii orlateni s-au distins in luptele de la Rucar, Vulcan, Turnu Rosu, pierderile suferite pe câmpurile de lupta, numarul celor disparuti cît si al celor decedati ulterior datorita ranilor, nefiind cunoscut. Intre anii 1793-1796 granicerii români au participat la luptele de pe frontul Rinului, apoi, intre 1796-1797 in Italia de Nord, impotriva trupelor franceze, dând dovada de un eroism iesit din comun. Prima batalie unde francezii vor simti pe propria piele vitejia românilor, se da pe râul Piave. Urmeaza razboiul din anii 1799-1800, tot cu francezii, in urma caruia, Austria infrânta, semneaza pacea de la Luneville (9 februarie 1801). Trupele de la Orlat se intorc acasa, parte in 5 iunie, parte in 15 iunie 1801.

In 1805, coalitia formata din Anglia, Austria si Rusia, declara razboi Frantei. Granicerii din Orlat si Hateg, pornesc spre câmpul de lupta in 20 august 1805, prima batalie la care participa fiind cea de la Ulm, apoi cea de la Pratzen. Lupta de la Austerlitz a fost decisiva, dând câstig de cauza trupelor franceze. Prin pacea de la Pressburg (27 decembrie 1805) se termina ostilitatile, granicerii intorcându-se la sediile companiilor in zilele de 7,10 si 11 martie 1806.

In anul 1809, Austria declara razboi Frantei. Granicerii de la Orlat demonstreaza iarasi buna lor pregatire si vitejia in luptele de la Sandomir si Zamosc. Urmeaza razboiul din anii 1813-1815, tot impotriva lui Napoleon, granicerii din Orlat luând parte la luptele de la Leipzig, Dresda, Besançon. La 16 iunie 1815, are loc infrângerea definitiva a lui Napoleon la Waterloo. Granicerii pornesc spre casa unde sunt primiti la 6 ianuarie 1816 la Orlat, cu mare pompa.

In campaniile dintre anii 1792-1815, pierderile Regimentului de la Orlat au fost urmatoarele: 27 de morti, 592 raniti, 2184 disparuti. Nimeni nu cunoaste marele numar al celor care au decedat ulterior luptelor, datorita ranilor primite sau a contactarii diferitelor boli (holera, dizinterie, pneumonie s.a.). Nu este lipsita de importanta nici multimea invalizilor rezultati in urma acestor razboaie fara sens, duse de catre austrieci (8523 in ambele regimente).[13]

Valul revolutionar care a izbucnit in anul 1848 in apusul Europei a ajuns si in Transilvania. Adeziunea granicerilor fata de idealurile revolutiei era mai mult decît fireasca, de vreme ce aceasta era chemata sa rezolve nazuintele de veacuri ale populatiei românesti din Transilvania, de libertate sociala, independenta si unitate nationala.

In acest context trebuie sa intelegem prezenta masiva a granicerilor orlateni la Marea adunare nationala de la Blaj din 15 mai 1848, unde alaturi de intreaga suflare româneasca prezenta pe Câmpia Libertatii, au strigat in cor: „*Noi vrem sa ne unim cu Tara!*“. De mentionat ca tot granicerilor de la Orlat le revine meritul eliberarii din arestul Cetatii Sibiului si adapostirii, a principalilor conducatori ai Comitetului National Român, dupa cum tot lor le revine meritul intocmirii cunoscutei „*Petitii a Regimentului I românesc de margine*“, cu prilejul adunarii acestuia in zilele de 10-11 septembrie 1848, la Orlat.

Odata ostilitatile declansate, Regimentul de la Orlat ia parte la intreaga campanie din anii 1848-1849, acoperindu-se de glorie in luptele de la Târgu Mures, Albesti, Ocna Sibiului si altele.

Cei 86 de ani pe care granicerii din Regimentul I de la Orlat i-au trait in asprimea regulamentelor militare dar si ca beneficiari ai unei situatii social-economice privilegiate fata de ceilalti locuitori ai Transilvaniei, le-a creat o psihologie proprie, un spirit de disciplina ferma, care cu trecerea anilor a devenit o deprindere temeinica, ale carei reminiscente sunt evidente si in zilele noastre.

Este demn de subliniat faptul existentei in timp a unei traditii militare in rîndul unor familii de ofiteri români care au activat in Regimentul de la Orlat, asa cum de altfel au existat astfel de traditii si in regimentul nasaudean.

Cu referire la orlateni, amintim familiile: Baias, Clococean, Itu, Novac, Straulea si Tulbas, pentru a ne opri doar la cele mai cunoscute.

In anul 1851, la data de 1 aprilie, se puna in aplicare decretul imparatesc din 22 ianuarie acelasi an, prin care, dupa mai bine de 86 de ani, se trecea la desfiintarea regimentelor de granita. Decretul a fost adus la cunostinta populatiei graniceresti prin Ordinul Comandamentului general militar din Sibiu, cu nr. 3598 din 8 februarie 1851.

La baza masurii de desfiintare au stat uneltirile nobilimii maghiare si ale patriciatului sasesc. S-a insinuat ca in timpul revolutiei din 1848-1849, granicerii români nu si-au indeplinit indatoririle militare dând dovada de indisciplina. Totodata, se specifica faptul ca, fiind dotati cu arme, se vor putea oricând rascula impotriva imparatului, incercând sa reinvie „*Imperiul Daciei*“, asa cum au procedat Horia, Closca si Crisan in anul 1784.

Odata cu desfiintarea regimentului, in primavara anului 1851, care mai apoi a fost transformat in Regimentul de linie nr. 46, ofiterii români din rândurile lui au avut destine diferite. Unii dintre ei au fost pensionati si „*aplicati*“ in administratia civila, devenind mai apoi in marea lor majoritate componentii de nadejde ai „*inteligentei*“ românești transilvanene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dupa anul 1863, an in care „*Fondul de montura*“ al fostului regiment orlataan a fost transformat in „*Fond scolastic*“, multi dintre acestia „*s-au angajat la gingasa si nemuritoare actiune*“ de a conlucra la inflorirea „*scolilor graniteresti*“ sustinute din fondul amintit, intre anii 1871-1921. Astfel, din „*Comitetul administratoriu*“ al acestui fond au facut parte in decursul anilor, urmasorii fosti ofiteri granicieri: locotenentii-majori Paul Straulea, Ioan Florea si George Boieru, capitaniii Dionisie Dragoi, Ion Brad, Mihai Poparadu, Vasile Stanciu, Teodor Stanislav si Constantin Stezar, maiorul Ioan Novac de Hunedoara, ca sa nu mai amintim de colonelul David Urs baron de Margineni – „*decoarea acestui regiment*“ – care a stat in fruntea comitetului respectiv incepând cu anul 1871 si pâna la sfârșitul vietii sale, in 1897!

Multi dintre fostii ofiteri, cum a fost si capitanul Matei Sandruc, au stat in fruntea Efortiilor locale ale „*scolilor graniteresti*“ din localitatile lor de bastina, fiind folositi in calitate de „*comisari*“ (inspectori) ai acestora, precum si in alte functii „*scolastice*“, contribuind cu totii, pe masura posibilitatilor lor, la buna functionare a acestora.

Revenind la anul 1851, mentionam ca unii dintre ofiterii români din regimentul orlataan si-au continuat activitatea militara in regimentul nou infiintat, evidentiindu-se in campaniile din Italia, din anul 1859 si la aceea de la Königgrätz din anul 1866. Altii au fost transferati la alte regimente ale imparatiei austriece, „*pierzându-se*“ prin acestea, departe de locurile de bastina ...

Strabatând in lung si in lat tarile Europei, cu prilejul diferitelor campanii la care au participat, granicerii orlateni au avut prilejul sa cunoasca nemijlocit realitatile altor tari, ceea ce a dus la largirea orizontului lor cultural si politic. Desi activitatea desfasurata pe câmpurile de lupta, cu eroism si barbatie, n-a folosit intotdeauna direct poporul din rândul caruia faceau parte, ea a scos in evidenta in mod pregnant calitatile românilor, spiritul lor de jertfa si de sacrificiu, vitejia, calitati elogiata la timpul lor de catre insusi imparatul Napoleon.

Note bibliografice:

- [1] C. Göllner, *Regimentele graniceresti din Transilvania, 1764-1851*, Bucuresti, 1973, p. 32
- [2] N. Nistor, M. N. Marinescu-Frasinei, *Sibiul si tinutul in lumina istoriei*, II, Cluj-Napoca, 1990, p. 47
- [3] C. Voicu, *Biserica stramoseasca din Transilvania in lupta pentru unitatea spirituala si nationala a poporului român*, Sibiu, 1989, p. 67
- [4] N. Nistor si M. N. Marinescu-Frasinei, *op. cit.*, p. 47
- [5] C. Göllner, *op. cit.*, p. 55
- [6] *Ibidem*, p. 56. A se consulta si E. Wagner, *Hitorisch-statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen*, Köin-Wien, 1977, p. 412-413
- [7] *Ibidem*, *loc. cit.*
- [8] G. Baritiu, *Materialu pentru istoria Regimentului I granitiaru din Transilvania*, in „*Transilvania*“, XVI, nr. 3-4/1885, p. 36
- [9] V. Sotropa si N. Draganu, *Istoria scoalelor nasaudene*, Nasaud, 1913, p. 13-20
- [10] G. A. Treuenfest, *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 46*, Wien, 1890, anexe, p. LX-LXVII
- [11] Al. Bucur, C. Lupea, *Ofiterii români din Regimentul 1 graniceresc român de la Orlat*, Sibiu, 2002, passim
- [12] G. Baritiu, *op. cit.*, p. 21-36
- [13] E. Micu, *Contributiuni la istoricul regimentului graniceresc întâi valah*, Bucuresti, 1943, p. 23-60